

II. ІСТОРІЯ ХРИСТІЯНСТВА

DOI 10.33294/2523-4234-2023-33-1-43-62

УДК 2 (2-5)

Петро Васильович САБАТ

ORCID: 0000-0003-3226-0301

Запровадження Великого канону св. Андрея Критського в Київській Русі під час Великого посту та його формування у Церквах Володимирового хрещення впродовж століть

Висвітлено процес зародження та формування Великого канону св. Андрея Критського у Східній церкві. Подано його первісну назву та доведено неоригінальність тієї редакції, в якій цей текст дійшов до наших днів. Розкрито причину впровадження цього молитовного твору в богослужбову практику Східної церкви в період Великого посту.

З'ясовано, що Великий канон є покаятною автобіографією преподобного Андрея Критського, якого й вважають його автором, незважаючи на те, що текст згодом був скорочений і доповнений іншими канонами – Косми Маюмського та Івана Дамаскіна.

Вказано час появи Великого канону св. Андрея Критського в Київській церкві. Простежуються етапи формування його в слов'янській традиції (Київській і Московській церквах). Виявлено перші друковані варіанти цього твору в Тріодях домогилянської та дониконівської реформи. Охарактеризована редакція, яка ввійшла до могилянської й никонівської Тріоди.

Розглянуто структуру Великого канону св. Андрія Критського й встановлено, що він на основі прикладів із життя старозавітних та новозавітних осіб у цілому своєму змісті дуже добре розкриває проблему гріха та його наслідку для людини, причому показані в цьому творі старозавітні події цілком суголосні із життям ХХІ ст. Це унікальний церковний твір, під впливом якого людина може не тільки сокрушити своє серце для навернення, але пізнати свого небесного Творця та жити згідно з Його волею.

Повідомлено, що в українських церквах Київської традиції Великий канон св. Андрея Критського сьогодні звершується за богослужінням окремими частинами в понеділок, вівторок, середу й четвер першої седмиці Великого посту, а з четверга п'ятої седмиці переноситься

на середу та прочитується цього дня повністю. Зазначено, що для цього канону в Церквах Володимирівого хрещення в сьогодні існує відповідна літургійна книга – Посна тріодь.

Ключові слова: стихира, Великий канон св. Андрія Критського, Великий піст, Посна тріодь, слов’янська традиція, Київська церква, Церкви Володимирівого хрещення

Petro Sabat

The institution of the Great Canon of St. Andrew of Crete in Kyivan Rus during Lent and its formation in Churches of St. Volodymyr’s Baptism over the centuries

The tradition in which the Great Canon of St. Andrew of Crete had emerged is specified. The original name of the Great Canon is represented. It is found out that even if it was composed in times of the Sixth Ecumenical Council (679–680) and was initiated by the Council to be celebrated on the Fifth Thursday of Lent, the text of the Canon was different than that text we have at present. The reason of its introduction into the Lent worship services by the Eastern Church is defined.

The publication represents the emergence and formation process of the Great Canon of St. Andrew of Crete in the Eastern Church. Hypotheses of scholars concerning the time of the emergence and the authorship have been analyzed. It is found out that the Great Canon of St. Andrew of Crete is the repentant autobiography of the venerable Andrew of Crete. It is shown that despite St. Andrew of Crete is considered the author of the Great Canon, its text was shortened and complemented later with other canons of St. John of Damascus and St. Cosmas of Maiuma.

The time of use of the Great Canon of St. Andrew of Crete in Kyivan Churches is specified. Stages of the Great Canon of Andrew of Crete formation in the Slavic tradition have been traced both in Kyivan and Moscow Churches. First printed editions have been found in the “Triodions” published before the Mohyla’s and the Nikon’s reforms. The edition that was found in Mohyla’s and Nikon’s “Triodions” has been characterized.

The structural composition of the Great Canon of St. Andrew of Crete is shown. It is emphasized that in the first part of every song of the Great Canon St. Andrew of Crete is conversing with his soul and in their second part he is asking God for His mercy. It is found out that the structure of the Great Canon does not follow the chronological order in description of the biblical events but the fact does not diminish uniqueness of this Lent worship service. It is shown that the Great Canon remains a fundamental ecclesiastical composition of repentance of the Eastern Church. It is emphasized that its value, importance and usefulness for today are based on the Holy Scriptures, the ecclesiastical and patristic understanding of sin and the struggle of man against it.

It is found out that the content of the Great Canon of St. Andrew of Crete, which is based on the examples of people of the Old and New Testament, appropriately reflects the whole problem of sin and its consequences for humanity. It is demonstrated that the Great Canon depicts not only the fall of man, but also reminds its dignity and beauty before the fall, and calls for repentance and conversion. The Canon emphasizes that man committed the sin though still can overcome it with God’s help.

It is shown that the Great Canon of St. Andrew of Crete reflects the fact that the Old Testament events are very close to the life of a modern person of the 21st century. Thus, both in the past and in the present it is a unique ecclesiastical composition by means of which a man can not only break one’s heart for conversion but also to learn more the Heavenly Creator and to live in accord with His will.

It is noted that the abridged biography of St. Andrew of Crete and the essence of his Great Canon is appropriately represented in the synaxarion which is read during the celebration of the Great Canon on Wednesday in the evening of the Fifth week of Lent in Ukrainian Churches of the Kyivan tradition.

It is stated that in Ukrainian Churches of the Kyivan tradition the Great Canon of St. Andrew of Crete is celebrated at present partly on Monday, Tuesday, Wednesday and Thursday of the First week of Lent and it is postponed from Thursday to Wednesday of the Fifth week of Lent when it is celebrated in its full structure.

It is emphasized that presently there is a liturgical book in Churches of St. Volodymyr's Baptism named the Book of Lenten Triodion, which contains the Great Canon of St. Andrew of Crete.

Keywords: Sticheron, Great Canon of St. Andrew of Crete, Lent, Slavic tradition, Lenten Triodion, Kyivan Church, Churches of St. Volodymyr's Baptism

Актуальність дослідження полягає в необхідності об'єктивної реконструкції історичного процесу запровадження Великого канону св. Андрея Критського в Київській Русі під час Великого посту та його формування в Церквах Володимирового хрещення впродовж століть.

Зародження, розвиток і поширення Великого канону св. Андрея Критського в Східній Церкві до сьогодні розглядалися лише побіжно, у контексті загальніших праць Є. Ловягіна [19, с. 153–191], архієп. Філарета (Гумілевського) [44, с. 240–241; 45, с. 184–185], Г. Дебольського [9, с. 106–110], І. Карабінова [14, с. 34], О. Голубцова [8, с. 220], М. Скабаллановича [26, с. 271], Ю. Катрія [16, с. 106–111], І. Пузик [27, с. 260–275], К. Керна [17, с. 76] та ін. Проте ніхто із дослідників не вивчав запровадження та формування цього особливого богослужіння в Церквах Київської традиції протягом століть у порівняльному ключі, з одночасним богословським коментарем тексту, що, власне, й стало *метою* пропонованої статті. Досягнення такої мети неможливе без виконання низки *завдань*, серед яких: висвітлити історію появи Великого канону св. Андрея Критського у візантійській літургійній традиції, його поширення на теренах Київській Русі та практикування в сьогоденні українськими Церквами Володимирового хрещення; проаналізувати текст цього літургійного твору, який віками використовувався в Церквах Володимирового хрещення в часі Великого посту; коротко охарактеризувати сучасні пісні канону, розкривши їхнє богословське наповнення та значення для вірних у сьогоденні. *Наукова новизна* цього дослідження визначається тим, що в ньому вперше представлено, на основі друкованих джерел (зокрема Посних тріодей), розвиток і звершення Великого канону св. Андрея Критського в Церквах Київської традиції в X – на початку XXI ст.

Як знаємо, Великий піст – це час, коли Церква в особливий спосіб просить людей повернутися до Бога. Через видимі і невидимі дії вона “починає нове життя” в дусі покути і покори, щоб краще приготувати своїх дітей до святкування Пасхи та зустрічі із Богом уже тут, на цій землі. Здійснити таку перемену вірних допомагають посні богослужіння, покликані впровадити людину в Божу присутність, сприяючи відновленню втраченого через гріх зв'язку з Богом шляхом покаяння.

Спільною рисою для всіх богослужінь Великого посту є довша тривалість, зумовлена більшою кількістю молитов, псалмів та читань (переважно зі Старого Завіту [16, с. 84]), з меншою урочистістю, що передбачає скорочення співу святкових пісень. Їхнє здійснення відбувається повільніше і тихіше, при слабшому освітленні, ніж зазвичай у храмі, але з великим благоговінням і трепетом.

До особливих богослужінь великопосного періоду в Східній Церкві, які закликають вірних до покаяння, прощення та збереження духовного й тілесного посту для добра самої людини, крім чину Хресної дороги чи Пасії, належить також Великий канон св. Андрея Критського. Його текст міститься в Посній тріоді – літургійній книзі, основний наголос в якій зроблено на покаянні.

Автором цього канону вважають св. Андрея Критського, незважаючи на те, що його текст був скорочений та доповнений пізніше іншими канонами – Косми Маюмського й Івана Дамаскіна [27, с. 262]. Канон св. Андрея Критського іменують також “Великим”, бо в ньому, на відміну від звичайних канонів, не близько 40 стихів, а 250 [2, с. 138; 3, с. 138] тропарів з ірмосами. У цьому тексті зібране “все багатство віри, пережитої, вимоленої і вистражданої цілими поколіннями християн” [2, с. 6; 3, с. 6]. Його ціль – викликати в людини не тільки сльози каяття, але й постанову поправи та життя з Богом уже сьогодні.

Встановлення в Східній Церкві припису звершувати у Великий піст Великий канон св. Андрея Критського.

Устав усіх українських Церков Київської традиції зобов’язує до виконання Великого покаяльного канону в четвер п’ятого тижня Великого посту [28, с. 412] (хоча, відповідно до літургійної практики, він прочитується в середу ввечері [21, с. 240–241]). Згідно з церковним переданням, до звершення цього канону вірних спонукав сильний землетрус, що відбувся в Константинополі 790 р. [5]. Під час цього стихійного лиха монахи піднесли свої молитви до Бога через читання згаданого канону, і землетрус припинився.

Спершу канон св. Андрея Критського не входив до богослужбового циклу, оскільки був написаний автором для себе [46]. Проте згодом його почали практикувати й інші християни у дні різних бід, а потім він був упроваджений Східною Церквою до звершення у Великий піст [5]. Це сталося після блаженної смерті та канонізації Андрея Критського в VIII ст., коли йому були присвячені й укладені в канон тропарі, в яких проситься допомоги й Божого заступництва. Також встановлено, що належиться читати в каноні життєпис св. Андрея Критського та прп. Марії Єгипетської з Александрії (створений патріархом єрусалимським Софронієм [29, арк. 685–686; 16, с. 110]).

Відомо дві наукові гіпотези щодо періоду в літургійному році, для якого написано Великий канон св. Андрея Критського. За першою версією [14, с. 34], вказаний твір первісно не мав жодного зв’язку з чотиридесятницею посту, тому цей зв’язок випадковий. Згідно ж із другою [19, с. 153; 27, с. 263–264], зв’язок Великого канону з покайними днями чотиридесятниці таки існував.

Нині в українських Церквах Київської традиції Великий канон св. Андрея Критського виконується за богослужінням окремими частинами в понеділок, вівторок, середу й четвер першої седмиці, а з четверга п’ятої седмиці переноситься на середу четвертої седмиці Великого посту [21, с. 487] та звершується цього дня повністю.

Виникнення та авторство Великого канону св. Андрея Критського.

За життя Андрея Критського (660–712 [16, с. 108; 27, с. 261] чи 740 [16, с. 108; 10]) не існувало назви Великий канон (св. Андрея Критського) – цей текст тоді фігурував як стихира святоградця або просто стихира [44, с. 240–241]. М. Скабалланович

[26, с. 271], К. Керн [17, с. 76], Ю. Катрій [16, с. 108] вважали, що саме св. Андрей Критський склав повний Великий канон, пізніше найменований на його честь. І. Карабінов [14, с. 34], преосвященний Філарет (Гумілевський) [45, с. 185], монахиня Ігнатія (Пузик) [27, с. 263], В. Фролов [46] підкреслюють, що цей текст з'явився наприкінці життя його автора. І. Карабінов називав Великий канон покайною автобіографією та заперечував представлення цього твору Андреем Критським на VI Вселенському соборі 679–680 рр. [14, с. 104–105], а також постанову зазначеного собору про запровадження його звершення у Східній церкві в четвер п'ятого тижня Великого посту, як це стверджують деякі дослідники [9, с. 106] і навіть наголошує синаксар самого канону [41, с. 336–339]. В усякому разі, якщо канон св. Андрея Критського й репрезентувався на VI Вселенському соборі, то точно не в тій редакції, яка дійшла до наших днів.

Преосвященний Філарет (Гумілевський) акцентує, що спочатку в каноні не було сформованих ірмосів та чіткого поділу пісень. Ірмоси пісень у теперішньому вигляді додані пізніше Іваном Дамаскіним, а тропарі на честь прп. Марії Єгипетської (мають свій самостійний акростих) і св. Андрея Критського створені братами Теодором і Йосифом Студитами й долучені до Великого канону при впорядкуванні Посної тріоди [45, с. 185].

Запровадження та формування Великого канону св. Андрея Критського в Церквах Володимирівського хрещення в X – на початку XXI ст.

Рукописна слов'янська Посна тріодь, в якій уже є Великий канон св. Андрея Критського, була перекладена зі старогрецької мови святими Кирилом і Методієм чи їхніми учнями вже до 916 р. [20, с. 140] та впроваджена в літургійне життя Київської церкви [22]. Відтоді вона редагувалася й зв'язалася з грецьким оригіналом.

Попри те, що рукописні слов'янські Посні тріоди у своїх редакціях подають Великий канон, однак про ідентичність його тексту не йдеться, позаяк такої ідентичності неможливо було досягнути в рукописній практиці [22].

В історії розвитку Великого канону св. Андрея Критського в київській літургійній традиції можна виокремити три етапи:

- 1) рукописна редакція, що існувала в різних подібних типах [22];
- 2) друкована домогилянська [1, с. 3, 69–130; 2, с. 5; 35, арк. 596–635] та дониконівська редакція [22; 38, арк. 436–463 зв.], яка використовувалась у київській та московській практиках;
- 3) могилянська редакція друкованого канону в Посній тріоді 1640 р. [29, арк. 662 зв.–410 зв.], що набула поширення в православних львівських [37, арк. 340–361] та київських [36, арк. 302–322], а пізніше в унійних виданнях [30, арк. 327 зв.–347 зв.; 33, арк. 536 зв.–570 зв.; 31, арк. 312 зв.–332 зв.; 34, арк. 348–379; 21, с. 488–506], та никонівська редакція друкованого канону в Посній тріоді 1656 р. [39, арк. 404–429; 22], розповсюджена в московських [40, арк. 363–387], згодом синодальних друках [32, арк. 294–314].

У всіх трьох перелічених перекладах канону св. Андрея Критського на слов'янську мову позначали деякі його риторичні й метричні особливості грецького оригіналу, проте канон зберіг повноту свого богословського змісту [27, с. 266–267].

Друкована Посна тріодь наодноразово перевидавалася, з різними редакторськими змінами, як у православних, так і в з’єдинених, а її текст зіставлявся з грецьким джерелом аж до ХХ ст. [22].

На думку монахині Ігнатії (Пузик), основна структура Великого канону св. Андрея Критського тепер така:

- а) вступ;
- б) розвиток основної теми покаяння;
- в) завершення, що стосується новозавітних думок надії й віри у Відкупителя Ісуса Христа [27, с. 265].

У сучасному вигляді цей канон в українських Церквах Київської традиції має чітко виражену структуру. Він складається з дев’яти пісень [21, с. 488–506; 32, арк. 294–314; 34, арк. 348–379; 41, с. 311–359] і вважається в Східній церкві повним [3, с. 137]. Кожну пісню творять ірмос і стихи, що їх ще називають тропарями. Стихи, чи тропарі, присвячені прп. Марії Єгипетській, іменуються “Марії” чи “Преподобній”, а Андрею Критському – просто “Андрею”. Важливо зазначити, що “останній стих чи тропар пісні канону називається катавасією” [3, с. 137]; монахиня Єлена (Колядюк), своєю чергою, підкреслює, що “катавасією є ірмос тієї ж пісні” [3, с. 137]. Наприкінці кожної пісні канону (після слів: “Слава Отцю і Сину, і Святому Духові”) подано особливий стих – наславник, чи троїчний (у ньому прославляється Пресвята Тройця), а за ним іде богородичний (перед яким співається: “І нині, і повсякчас, і навіки віків. Амінь”) [3, с. 137]. Ірмоси канону є піснями, що виникли з біблійних пісень. Тропарі – це також пісні, але постали вони на ширшій біблійній основі, ніж ірмоси. У каноні стихи, чи тропарі, вказують на прогрішення та чесноти людей, про яких згадується в Святому Письмі, і переконують уникати зла, ненависті та гріхів нечестивих, наслідуючи, натомість, боголюбиві діяння праведних.

У Великому каноні св. Андрея Критського після першої пісні звучить канон преподобній матері нашій Марії Єгипетській (він зветься “інший” [3, с. 138]). Він також вводиться після кількох наступних пісень Великого канону – другої, третьої (там приписано також читання життя Марії Єгипетської та сідальні й подібні), четвертої. За шостою піснею слідує кондак, ікос і читання синаксаря (св. Андрею Критському), спів блаженних із поклонами й ірмоси зі стихами, а також троїчний та богородичний. І за сьомою, і за восьмою виконуються трипіснець без поклонів і богородичний та інший трипіснець із троїчним і богородичним. Після дев’ятої пісні канону: “Достойно, світільний”, а на стиховнях – стихири самогласні гласу 8, “Слава: і нині”, богородичний, гласу того самого (“Прийми голоси рабів Твоїх...”), а також: “Благо є...” та перший час без кафізми, а по трисвятому – на всіх часах кондак (“Душе моя, душе моя, встань, чому ти спиш?..”) і звичайний відпуст [32, арк. 294–314; 34, арк. 348–379; 41, с. 311–359].

За спостереженнями І. Карабінова, у першій частині кожної з пісень канону св. Андрей Критський розмовляє зі своєю душею, а в другій частині просить Бога про помилування. Як зауважує дослідник, перших вісім пісень ґрунтуються на темах Старого і Нового Завітів, а дев’ята пісня представляє лише новозавітну тематику; також він помічає, що в піснях канону не завжди зберігається біблійна хронологія [14, с. 104–105].

Хоча у структурі Великого канону й не дотримано хронологічного порядку в описі біблійних подій (як, наприклад, у першій пісні, де автор, сказавши в шостому тропарі про переступ Адама, у десятому тропарі знову повертається до думки про створення людини Богом), проте він залишається унікальним фундаментальним твором покаяння Східної церкви. Його цінність, важливість і корисність для сьогодення полягає в тому, що цей твір оснований на Святому Письмі [15, с. 252] і на церковному й святоотцівському розумінні гріха та боротьби із ним людини. За влучним висловом А. Голубцова, канон св. Андрея Критського – це велика церковна поема [8, с. 220].

Найкраще в скороченому варіанті життєпис св. Андрея Критського та суть його Великого канону репрезентує синаксар, що читається під час звершення цього канону в середу ввечері п'ятого тижня Великого посту в українських Церквах Київської традиції. Наведемо текст згаданого синаксару, що використовується сьогодні в цих Церквах (у дуже схожих редакціях) (табл. 1).

Таблиця 1

Г҃назарій (УПЦ МП [42])	Синаксар (ПЦУ (УПЦ КП [41, с. 336–339]))	Синаксар (УГКЦ [43])
Отїхї: О҃уиленїа, х҃р҃те мой, ѿвразы дажь, Повѣрѣмъ нынѣ канѡна твѣ великїй.	Стихи: Подай, Христе мій, образи зворушення тим, що нині співають Тобі Великий Канон.	<i>Подай, Христе мій, образи покаяння; Тим, що нині співають Тобі Великий Канон.</i>
Въ сїй дѣнь по дрѣвнемѹ преданїю поемъ ѿ великаго канѡна послѣдованїе. Сїей воистиннѹ вѣрѹ канѡновъ величайшїй, ѿзданѹ ѿ х҃р҃тостно сочинїя ѿ спїса ѿже во стїхѹхъ Отцѹхъ нашѹхъ андрѣй архїєпископъ критскїй, ѿже ѿ іерусалїмскїй именованїй: ѿже о҃стремлѣшесѹ о҃убѹ ѿз дамаска,	У цей день, згідно з давнім переданням, співаємо службу Великого канону. Цей Канон справді найбільший серед усіх канонів; його вишукано й учено уклав і записав святий отець наш Андрій, архієпископ Критський, якого називають ще Єрусалимським. Насправді він походив із Дамаска;	“У цей день, згідно з давнім переданням, співаємо службу Великого Канону. Цей Канон справді найбільший серед усіх канонів. Його уклав і записав святий отець наш Андрей, архієпископ Критський, якого називають ще і Єрусалимським. Насправді він походив із Дамаску.
ѿ чѣтырѣнадесятѣмъ же лѣтѣхъ своего вѡзраста, наказанїю грамматїескомѹ ѿзданѣмъ, ѿ ѿкрѣпленное наказанїе ѿздѣнѣмъ, во іерусалїмѣ бѣвѣ монашеское (л. тѣ ѿв.) прохѡдїтѹ житїе, преподѡбнѣ же ѿ бѣгомѣнѣнѣ живїй въ безмѡлвномъ ѿ немлѣжномъ житїи. Мнѡга о҃убѹ ѿ ѿна спїсанїа животополезна ѿставлѣтѹ бжїей цр҃кви, словеса же ѿ канѡны, паче же мѡдѣственнѣхъ въ торжѣственнѹхъ бѣвѣемѹхъ же ѿ показѣемѹхъ.	у віці 14 років його віддали до школи граматики, де він вивчив багато наук. Потім він прийшов до Єрусалима і прийняв чернечий стан, Провадячи там святе і миле Богові життя, спокійне і нетривожне, залишив Божій Церкві багато писань, корисних для людей, а також немало канонів та проповідей, а найбільше – панегіриків, тобто похвальних святкових проповідей, у яких був і є найпромовистішим і найвишуканішим.	У віці 14 років його віддали до школи граматики, де він вивчав усі вільні науки. Відтак він прийшов до Єрусалиму і прийняв монаший стан. Провадячи там святе і миле Богові життя, спокійне і нетривожне, залишив Божій Церкві багато писань, корисних для людей, і також чимало канонів та проповідей, а найбільше панегириків, тобто похвальних празничних проповідей.

<p>Во многими же иными, и настоящий великий канонъ сочини: оумиленіе неисчетно илмуща: вслѣдѣю во ветухахъ и новагъ завѣта повѣсти снискавъ и собравъ, настоѣщее сочини сладкопѣніе, ѿ адама іавѣ, даже и до самагѣо хрѣтова вознесеніа, и апльскѣа проповѣди.</p>	<p>Як і інші свої писання, цей Великий Канон святий отець склав, переживаючи зворушення або надзвичайно велику скруху. Зібравши всю історію Старого і Нового Завітів, об'єднавши її, він створив цю пісню: від Адама і Єви й аж до самого Христового Вознесіння та проповідування апостолів.</p>	<p>Як і інші свої писання, цей Великий Канон [святий отець] складав, переживаючи зворушення або надзвичайно велику скруху. Зібравши всю історію Старого і Нового Завітів, об'єднавши їх, він створив цю пісню: від Адама і Єви й аж до самого Христового Вознесіння та проповідування апостолів.</p>
<p>Подѣаетъ оубо сімъ вслѣдѣю дѣшѣ, єликимъ оубо блгїмъ повѣсти ревновати, и подражати по сімъ: єликихъ же слѣдѣю ѿвѣгати, и присно къ бгѣ востекати покаїніемъ, слезамъ и исповѣданіемъ, и иными іавѣ блгобожденіемъ.</p>	<p>Цим Каноном він нагадує кожній душі, що в тій історії добре, яке слід любити і, за можливістю, наслідувати, а що зле, чого треба остерігатися і завжди звертатися до Бога через покуту, через сльози, через визнання гріхів та інші милі Богові дії.</p>	<p>Цим Каноном він нагадує кожній душі, що добре, яке слід любити і, по можливості, наслідувати, а що зле, якого треба остерігатися і завжди звертатися до Бога через покуту, через сльози, через визнання гріхів та інші милі Богові дії.</p>
<p>Обаче толїкѣ єсть широкїи и сладкогласнїи, іакѣ и сімъ жеготайшѣю дѣшѣ доволена оумлагчїти, и къ бодрости блгої воздвїгнѣти, аще точїю съ сокрушеннымъ срдцемъ и вниманїемъ подобнымъ поетса.</p>	<p>Цей Канон написаний настільки гарною плинною мовою і настільки гармонійно укладений, що здатний пом'якшити й найтвердішу душу, зворушити її і спонукати повернутися до добра, – якщо співати його із скрушеним серцем і пильною увагою.</p>	<p>Цей Канон написаний настільки гарною плинною мовою і настільки гармонійно укладений, що здатний зм'якшити й найтвердішу душу, зворушити її і спонукати повернутися до добра – якщо співати його із сокрушеним серцем і пильною увагою.</p>
<p>Сотвори же сего, єгда и патриархъ іерлїмскїи великий софронїи, єгїптанїни марїи житїе списа. Оумиленіе во и сіе житїе предлагаеть везчисленно, и многое прегрѣшїишымъ, и согрѣшїаюшымъ оутѣшенїе даеть, аще точїю слѣдѣю ѿтвѣпнїти хотѣтъ.</p>	<p>Андрій Критський створив цей Канон тоді, коли великий Софроній, патріарх Єрусалимський, написав житіє Марії Єгипетської. Житіє це викликає в нас велике зворушення, даруючи велику радість тим, які чинили і чинять гріх, лише б вони забажали відступити від зла.</p>	<p>Андрей Критський створив цей Канон тоді, коли великий Софроній, патріарх Єрусалимський, написав житіє Марії Єгипетської. Житіє це викликає в нас велике зворушення, даруючи велику радість тим, які чинили і чинять гріх, лише б вони забажали відступити від зла.</p>
<p>оумнишася же и въ настоѣщий дѣнь пѣтїса и прочїтатїса сицевѣа радїи виннї: понеже во къ концѣ прївнїжаетьса єгїа четьрїдесѣтница, да не человекъ лѣнїви бѣвше къ дхѣвнымъ подвигомъ, небрежнѣо забвѣдѣтса, и єже цѣломудрствовать єданно во всѣхъ прѣстанѣтъ.</p>	<p>Прийнято співати Канон і читати житіє (Марії) у цей день з такої причини: наближається до кінця Свята Велика Чотиридесятниця, і щоб люди не стали лінивими до духовної праці та подвигів і не перестали зовсім жити у всьому розсудливо і скромно.</p>	<p>Прийнято співати Канон і читати житіє [Марії] у цей день з такої причини: наближається до кінця Свята Велика Чотиридесятниця, і щоб люди не стали лінивими до духовної праці та подвигів і не перестали зовсім жити у всьому розсудливо і скромно.</p>

II. ІСТОРІЯ ХРИСТІЯНСТВА

<p>Великий оубо андрей, такоже некий наказатель, повѣстьми великаго канона, великихъ мужей глагола доводѣтель, и слыхъ пакы ѡбращеніе, такъ аще кто рекаъ бы: доблѣйшихъ трудящихся предѣтроитѣ, и мужественнѣ къ преданимъ простиатисл.</p>	<p>Бо й справді Великий Андрій, мов той учитель, через історії Великого Канону описуючи чесноти великих мужів, як і злобу злих, підносить як найдоблесніших і найсердечніших тих, які зберігають чесноти, що допомагають їм твердо стояти проти супротивників.</p>	<p>Бо й справді Великий Андрей, мов той учитель, через історії Великого Канону, описуючи чесноти великих мужів, як і злобу злих, підносить як найдоблесніших і найсердечніших тих, які зберігають чесноти, і допомагає їм твердо стояти проти супротивників.</p>
<p>Оціненый же софроній преестѣственнымъ своимъ словомъ, цѣломудренъ и пакы быти творитѣ, и къ бгѣ воздвигетѣ, и не низпадати, ниже ѡчлѣтисл, аще иногда некими прегрѣшенми яти быша. Елику во житіе (л. тѣ) члѣвколюбіе и мѣтъ, вседшнѣ ѡ первыхъ прегрѣшеній ѡбратитисл прозволанцимъ, еже ѡ егѣптяныни повѣданіе представляетѣ.</p>	<p>Святий Софроній через свою обширну і прекрасну проповідь також робить нас витривалими в чеснотах і спонукає до Бога, навчає не падати, не зневірюватися, тобто не втрачати надії на своє спасіння, хоч якими гріхами хтось був би зв'язаний. Бо історія Марії Єгипетської свідчить про безмежні доброту і милосердя Боже до тих, які мають щирий намір покаятися і навернутися від попередніх гріхів.</p>	<p>Священний Софроній через свою обширну і прекрасну проповідь також робить нас витривалими в чеснотах і спонукає до Бога, навчає не падати, не зневірюватися, тобто не втрачати надії на своє спасіння, хоч якими гріхами хтось був би зв'язаний. Бо історія Марії Єгипетської свідчить про безмежні доброту і милосердя Боже до тих, які мають щирий намір навернутися від попередніх гріхів.</p>
<p>Глаголетсл же великий канонъ, негли аще кто рекаъ бы, и по тѣмъ мыслемъ, и воспомановеніемъ: плодотѣ во естѣ сегѣ творецѣ, и зраднѣ та сложивъ, и такъ прочихъ канонѣвъ по тридцати и малѣ чѣдо къ тропаремъ имъчимъ: сей же, їн, прохѣднѣ єдинаго когѣждо нензреченнѣю и скапалъ сладѣстѣ. Прикладнѣ оубо и подобнѣ великий сей канонъ, и велико стажавъ оумиленіе: тѣмже и въ величій четиридесѣтницѣ оучинисл.</p>	<p>Канон називається Великим також і з огляду на його проникливість і глибину, яких надав йому його творець, що мистецьки його уклав і впорядкував. Якщо інші канони мають по тридцять і менше тропарів, то цей налічує до двохсот п'ятдесяти стихів, наповнених невимовною насолодою. Тож і призначений цей Канон для Святої Великої Чотиридесятниці, бо викликає велике зворушення.</p>	<p>Канон називається Великим також і з огляду на його проникливість і глибину, яких надав йому його творець, що мистецьки його уклав і впорядкував. Якщо інші канони мають по тридцять і менше тропарів, то цей сягає до двохсот п'ятдесяти віршів, наповнених невимовною насолодою. Тож, відповідно, і призначений цей Канон для Святої Великої Чотиридесятниці, бо містить у собі велике зворушення.</p>

<p>Сей иже рзданный канонъ и великий и преподобныа мариин слово, тойже отецъ нашъ андрей, первый въ константинъ градъ принесе, егда ѿ патриарха иерлимскаго мѣодора, въ шестый соборъ посланъ, въ помощь прїиде. Тогда бо иже рзданъ на единовольтники подвижавъ, ещѣ пребываа въ монашествѣицихъ, клиръ цркви въ константинѣ градѣ причитаеца: таже дїаконъ, и сиротопитатель въ сей поставлаеца. И по малѣ архїепискпъ критскїи бывъ: потѣмъ близъ нѣгда ко глгблемомѣ іерисѣ достигъ въ мїтилїнѣ, ко гдѣ ѿиде, довольтъ своегѣ прѣтомъ въ причастїи бывъ. Тогда мїтвми еже, помїлїи насъ.</p>	<p>До Константинополя цей найвишуканїший і найбільший Канон і Слово про преподобну Марїю приніс наш отець Андрїй у той час, коли патріарх Єрусалимський Федір послав його як помічника на Шостий Вселенський Собор. Тоді, будучи ще простим ченцем, він виступив проти монофелїтів, тобто проти єретиків-єдиновольтів. Згодом він був причислений до клиросу Константинопольської Церкви, а потім був поставлений у нїй дїаконом і орфанотрофом, тобто кормителем убогих. Невдовзі св. Андрїй став архієпископом Критським. Урешті, недалеко від місця, названого Іерісо, на Мїтіліні, відїйшов до Господа, добре упорядкувавши свою єпископську столицю. Його молитвами, Боже, помилуй нас.</p>	<p>До Константинополя цей найвишуканїший і найбільший Канон і Слово про преподобну Марїю приніс наш отець Андрей у той час, коли патріарх Єрусалимський Теодор послав його як помічника на Шостий Вселенський Собор. Тоді, будучи ще простим монахом, він знаменито виступив проти монофелїтів, тобто проти єретиків-єдиновольтів. Згодом був причислений до клиросу Константинопольської Церкви, а потім був поставлений у нїй дїаконом і орфанотрофом, тобто кормителем убогих. Невдовзі став архієпископом Критським. Урешті недалеко від місця, названого Єрісо, на Мїтіліні, відходить до Господа, добре спорядивши свою єпископську столицю”. Його молитвами, Боже, помилуй нас.</p>
--	--	--

У сучасних українських православних Церквах та Українській греко-католицькій церкві дозволяється вживати тільки той текст Великого канону св. Андрія Критського, який отримав церковне потвердження. До цього, зокрема, священнослужителів УГКЦ зобов’язують: Кодекс канонів Східних церков [18, с. 186 (Канон 656, п. 2)], Інструкція про впорядкування книговидання в УГКЦ [11], Інструкція щодо подання і затвердження літургійних текстів, їх перевидань і перекладів [12, с. 66–67], а також партикулярне право УГКЦ [13].

УГКЦ користується повним текстом Великого канону св. Андрія Критського, опублікованим церковнослов’янською мовою в Посній трїодї 1906 р., яка була потверджена митрополитом Андреем Шептицьким [34, арк. 348–379]. Окрім того, існують приватні греко-католицькі видання цього канону (без церковного потвердження) вже українською мовою, що вийшли друком у видавництві “Свічадо” у 2000 [1], 2003 [2], 2004 [3], 2014 [23], 2017 [4] рр. Проте єдиний україномовний текст канону, дозволений в УГКЦ [25], – це його скорочений варіант у Молитвослові [21, с. 488–506]. Призначена для приватного вжитку греко-католиками Великопосна трїодь на будні, надрукована 1994 р., взагалі не згадує про звершення Великого канону [7]. Та оскільки постанови Патріаршого синоду єпископів УГКЦ, що відбувся у Львові – Брюховичах 2–9 вересня 2008 р., визначили серед прїоритетів діяльності Патріаршої літургійної комісії опрацювання деяких богослужбових книг [24], серед

II. ІСТОРІЯ ХРИСТІЯНСТВА

яких і Великопосна тріодь, то можемо сподіватися, що вона скоро з'явиться в УГКЦ, а в ній і повний канон св. Андрея Критського українською мовою.

Великий канон св. Андрея Критського як покайний хвалебний піснеспів християнина Богові.

Входячи у Великий піст, людина має змогу через Великий канон св. Андрея Критського побачити обрій покаяння – навернення, а через навернення знову бути прийнятою Богом і благословенною всіма Його дарами й ласками. Цей канон не лише слугує для християнина доброю підготовкою до св. таїнства покаяння, але й дає йому запевнення у прощенні гріхів Богом і можливості жити з Ним уже тут, на цій землі.

У каноні св. Андрея Критського відображено історію гріхопадіння Адама та великої любові до людини Бога, що задля неї воплотився та своєю смертю на хресті відкупив її від гріха.

Першою піснею канону (шостий тропар) оспівується справедливість, через яку Адам був вигнаний Богом із Едемського саду (табл. 2):

Таблиця 2

УПЦ МП [32, арк. 295]	ПЦУ (УПЦ КП) [41, с. 312]	УГКЦ	
		потверджений церковною владою текст [21, с. 489]	приватне видання [6]
Досто́йно́ и́з є́дема́ и́згна́ннѣ бы́еть, ꙗ́кѡ не сохрани́въ є́динѣ твое́, спіє, заповѣдь а́дамѣ: ꙗ́зѣ же что́ постраждѣ, ѡмѣта́л всегда́ живото́ннаѣ твоѣѣ словеса́;	Справедливо був вигнаний з Едему Адам, бо не зберіг єдину Твою заповідь, Спасе. Яке ж страждання чекає на мене, що завжди відкидаю Твої животворчі слова?	Адама справедливо* вигнано з раю,* бо він не додержав* єдиної заповіді твоєї, Спасителю.* Що ж доведеться терпіти мені,* що раз у раз відкидаю* твої животворні веління?	Справедливо Адама було вигнано з Едему, бо він не додержав єдиної заповіді Твоєї, Спасе. А скільки ж страждатиму я, повсякчас відкидаючи Твої животворчі слова?

Канон другої пісні іншому (десятий тропар) наголошує на тому, що Бог, який вигнав Адама з Едемського саду, не покинув людини, що согрішила, а задля неї став Богочоловіком, і спалює її гріхи, якщо вона кається в них (табл. 3):

Таблиця 3

УПЦ МП [32, арк. 298]	ПЦУ (УПЦ КП) [41, с. 319]	УГКЦ	
		потверджений церковною владою текст [21, с. 490]	приватне видання [6]
Разѡмѣ́йте и́ видѣ́те, ꙗ́кѡ ꙗ́зѣ є́смь вѣ́тъ, и́спыта́ли сердца́, и́ оу́мѣ́чали мѣ́сли, ѡ́бвѣ́чали дѣ́ла́ннѣ, и́ попала́ли грѣ́хѣ, и́ сѣ́дѣи сирѣ́, и́ смире́нѣ, и́ ни́щѣ.	Розумійте й дивіться: Я – Бог, Який випробовує серця і пізнає думки, викриває вчинки та спалює гріхи, і захищає сироту, смиренного й убогого.	Збагніть і дивіться: Я – Бог,* що досліджує серця* і розсуджує думки,* викриває вчинки й палить гріхи* та захищає сироту, покірного і вбогого.	Зрозумійте й побачте, що Я – Бог, Який випробовує серця і розкриває думки, викриває вчинки та спалює гріхи й захищає сироту, смиренного і вбогого.

У третій пісні іншому (у шостому тропарі) звучить заклик до людської душі, щоб покинула гріх (табл. 4):

Таблиця 4

УПЦ МП [32, арк. 299]	ПЦУ (УПЦ КП) [41, с. 321]	УГКЦ	
		потверджений церковною владою текст [21, с. 492]	приватне видання [6]
<p>☩ землі харранъ, и зыди ѿ грѣхѣ души моѣ, гдѣи въ землѣ точищу приноживѣтное нетлѣннѣ, ѣже авраамъ наслѣдствова.</p>	<p>Із землі Харан, як від гріха, виydi, душе моя, й поспішай у землю вічного нетління, яку колись Авраам успадкував.</p>	<p>Залиши, душе моя, гріх,* як землю Харран,* та йди в землю,* що її успадкував Авраам,* з якої витікає вічно живе нетління.</p>	<p>Вийди, душе моя, із землі Харран од гріха, та йди в землю, що її Авраам одержав, яка виточує вічно живе нетління.</p>

Четверта пісня іншому (тропар третій) закликає людську душу застановитися над своїми поганими вчинками й думками та визнати їх перед Ісусом Христом (табл. 5):

Таблиця 5

УПЦ МП [32, арк. 300]	ПЦУ (УПЦ КП) [41, с. 326]	УГКЦ	
		потверджений церковною владою текст [21, с. 493–494]	приватне видання [6]
<p>Воспраннѣ, ѿ души моѣ, дѣланнѣ твоѣ, ꙗже содѣлаша єси помышлѣннѣ, и сѣлѣ предѣ лицѣ твоѣ принесѣи, и каплѣ испѣтѣ слѣзѣ твоѣхъ: рѣцѣ со дерзновѣннѣмъ дѣланнѣ и помышлѣннѣ хрѣстѣ, и оправдайса.</p>	<p>Пробудись, душе моя, і замислись над учинками своїми, постав їх перед очі свої і пролий над ними сльози; безбоязно відкрий Христу свої думки та діяння й оправдайся.</p>	<p>Прокинься, душе моя, подумай про вчинки,* що ти їх заподіяла!* Постав їх перед очі й пролий краплі сліз твоїх,* смливо визнає Христові* свої вчинки й думки та виправдайся.</p>	<p>Пробудися, душе моя, подумай про діла, які ти вчинила, постав їх перед очі твої та пролий потоки сліз твоїх; сповідай Христові з дерзновенням учинки й помисли та виправдайся.</p>

В ірмосі п'ятої пісні лунає прохання до Христа просвітити людину, аби вона могла чинити волю Богу у своєму житті (табл. 6):

Таблиця 6

УПЦ МП [32, арк. 302 зв.]	ПЦУ (УПЦ КП) [41, с. 330]	УГКЦ	
		потверджений церковною владою текст [21, с. 495]	приватне видання [6]
<p>☩ ноци оутренюица, члѣвѣколюбче, молюса, и наставнѣ и мене на повелѣннѣ твоѣ, и навѣчи мѣ спѣсѣ, творити волю твою.</p>	<p>Від ночі до ранку шукаю Тебе і молюся: просвіти, Чоловіколюбче, настав мене Твоїми заповідями і навчи мене, Спасе, творити Твою волю.</p>	<p>З ночі чуваючи, Чоловіколюбче,* просвіти – молюся* – і веди мене по заповітах твоїх та навчи мене, Спасе,* творити волю твою.</p>	<p>Від ночі пильнуючи, Чоловіколюбче, просвіти, молюся, і настав мене на повеління Твої, і навчи мене, Спасе, творити волю Твою.</p>

II. ІСТОРІЯ ХРИСТІЯНСТВА

Перший тропар шостої пісні канону – це визнання гріховності людини та її прохання до Бога про очищення (*табл. 7*):

Таблиця 7

УПЦ МП [32, арк. 304]	ПЦУ (УПЦ КП) [41, с. 334]	УГКЦ	
		потверджений церковною владою текст [21, с. 497]	приватне видання [6]
Сльози сіє очю моєю, и из глубины въздуханія чистѣ приношѣ, вопиѣшѣ сердцѣ: вже, согрѣшихъ ти, очисти мѣ.	Сльози очей моїх, Спасе, і щирі зітхання з глибини душі прино- шу, благаючи серцем: Боже, згрішив я перед Тобою, очисти мене!	Щиро приносимо тобі, Спасителю,* сльози очей наших* і зітхання з глибини серця,* взиваючи: Боже,* согрішили ми перед тобою!	Щиро приношу Тобі, Спасе, сльози очей моїх і зітхання з глибини серця, що взиває: Боже, согрі- шив я перед Тобою, очисти мене.

Ця тема продовжується в сьомій пісні (тропар сімнадцятий), в якій подане ви-
знання людиною своєї гріховності зі смиренням і приниженням, більшим навіть від
блудниці, та проханням про змилювання над нею Богом (*табл. 8*):

Таблиця 8

УПЦ МП [32, арк. 308 зв.]	ПЦУ (УПЦ КП) [41, с. 334]	УГКЦ	
		потверджений церковною владою текст [21, с. 501]	приватне видання [6]
Припадаю ти, и приношѣ тебѣ, ѣкоже сльзи глаголы моѣ: согрѣшихъ, ѣкв не согрѣши блудница, и беззаконновахъ, ѣкв иный никтоже на землі: но ощедри влко, твореніє твоє, и воззови мѣ.	Припадаю до Тебе і приношу, як сльози, слова мої: згрішив я, як не згрішила блудниця, й беззаконня чинив, як ніхто на землі, але, Владико, змилуйся над творінням Твоїм і приклич мене.	Припадаю до тебе й приношу тобі, як сльози, слова мої:* Грішу більше, як блудниця,* і безза- коння чиню, як ніх- то інший на землі;* але змилюсь, Владико, над ство- рінням своїм* та знову поклич мене.	Припадаю до Тебе й приношу, як сльо- зи, слова мої: я со- грішив, як не со- грішила блудниця і беззаконня чинив як ніхто інший на землі; але змилуйся, Владико, над ство- рінням Твоїм та від- нови мене.

Восьма пісня канону (у першому тропарі) містить благання людини, яка просить Спасителя помилувати її покаянну, зглянутися й захистити (табл. 9):

Таблиця 9

УПЦ МП [32, арк. 309 зв.]	ПЦУ (УПЦ КП) [41, с. 347]	УГКЦ	
		потверджений церковною владою текст [21, с. 502]	приватне видання [6]
Согрѣшивша сіє помилуй, воздвигни мой оумъ ко ѡбращенію, приими ма каѡцагоса, оущедри вопіюща: согрѣшихъ ти, сієи, беззаконновахъ, помилуй ма.	Помилуй, Спасе, мене грішного, пробуди мій розум до навернення, прийми мене, що каюся, змиლოსердься наді мною, що визнаю: згрішив я перед Тобою єдиним – спаси, вчинив беззаконня – помилуй мене!	Помилуй нас грішних, Спасителю,* пробуди наш розум до навернення,* прийми наше каяття, милостивий будь до благань наших.* Згрішили ми перед тобою, Спасе;* у беззаконні ми жили – помилуй нас.	Мене, що согрішив, помилуй, Спасе, пробуди мій розум до навернення, прийми мене в покаянні, змилуйся наді мною, що визнаю: согрішив я перед Тобою – спаси; беззаконня чинив я – помилуй мене.

У дев’ятій пісні Великого канону (двадцять четвертий і двадцять п’ятий тропарі) з уст людини до Бога лине прохання дарувати їй завжди сокрушене серце й смиренність духу, а при другому приході милостиво помилувати й ущедрити (табл. 10):

Таблиця 10

УПЦ МП [32, арк. 313]	ПЦУ (УПЦ КП) [41, с. 355–356]	УГКЦ	
		потверджений церковною владою текст [21, с. 504–506]	приватне видання [6]
Достойныхъ покаяніа плодѡвъ не истажи ѡ менє, ѡво крѣпость моа во мнѣ ѡсладѣ: сердце мнѣ дарѡи приемо сокрушенное, нищетѣ же дѡбровѡю, да сіа тебѣ принесѣ, ѡакъ прѡятнѡю жертвѣ, єдинє сієє.	Не вимагай від мене достойних плодів покаяння, бо сила моя в мені ослабла, даруй мені завжди сокрушене серце й смиренність духу, щоб я приносив Тобі це як жертву угоду, єдиний Спасе.		Не вимагай від мене достойних плодів покаяння: сила бо моя ослабла в мені; даруй мені завжди впокорене серце і вбогість духовну, щоб їх, як жертву приємну, приніс я Тобі, Єдиний Спасе.
Судїє мой, ѡ вѣдѣ мой, хотѡи пакѡи принѡи со агглы, сдѡити мѡрѣ всемѣ, милостивнымъ твоимъ ѡкомъ тогда видѣвъ ма, пощади ѡ оущедри ма ії се, паче всѡкагѡ єстествоа человекѡа согрѣшивша.	Судде мій і Всезнавче, Ти маєш удруге прийти з ангелами судити світ; тоді милостивим оком поглянь на мене, помилуй і ущедри мене, Ісусе, бо я згрішив більше, ніж будь-яка людська істота.		Судде мій і Знавче мій! Бажаючи знову прийти з ангелами для суду над усім світом, змилуйся тоді, поглянувши милостивим оком Твоїм, і змиლოსердься наді мною, Ісусе, бо я согрішив більше за всяку людину.

Так, на прикладах із життя старозавітних та новозавітних осіб, Великий канон св. Андрея Критського в цілому своєму змісті дуже добре розкриває всю проблематику гріха та його наслідки для людини. Водночас підкреслюється, що людина, вчинивши гріх, може його перемогти з Божою поміччю (через св. таїнство покаяння та сповідь).

Великий канон показує [21, с. 487–506; 32, арк. 294–314; 34, арк. 348–379; 41, с. 311–359], що старозавітні події перегукуються із життям сучасної людини ХХІ ст., тому він і в сьогоденні залишається унікальним церковним твором, під впливом якого людина може не тільки сокрушити своє серце для навернення, а й пізнати свого небесного Творця та жити згідно з Його волею [47]. Богословське пояснення всіх текстів Великого канону св. Андрея Критського, представлене монахиною Єленою (Колядюк), допомагає сучасному християнину глибше пізнати цей твір та зрозуміти його суть [3, с. 137–267].

У час Великого посту Церква через великопосні богослужіння намагається сприяти зміні внутрішнього стану людини, її мислення та й узагалі всього земного життя, викликавши в неї щирий жаль за вчинені гріхи й таким чином гідно приготувавши її до святкування Пасхи – Великодня.

Уже в перші чотири дні Великого посту Східна церква в особливий спосіб звертається до людини через покаянне богослужіння – Великий покаянний канон, автором якого прийнято вважати св. Андрея Критського, хоча цей текст доповнювався й після смерті святого. Спершу твір не входив до великопосного циклу богослужінь Східної церкви, оскільки був написаний Андреем Критським для себе.

Існує припущення, що Великий канон було представлено автором на VI Вселенському соборі 679–680 рр. і запроваджено отцями цього соборового зібрання до звершення в час Великого посту. Та навіть якщо це відповідає дійсності, його текст ще не був у тій редакції, яка дійшла до наших днів.

У Київській церкві слов'янський варіант цього твору відомий з Х ст. (ймовірно, його перекладали святі Кирило та Методій або їхні учні). В історії розвитку Великого канону св. Андрея Критського в київській літургійній традиції простежуються три етапи: 1) рукописна редакція; 2) друкована домогилянська та дониконівська редакція (використовувалась у київській і московській практиках); 3) т. зв. могилянська редакція 1640 р. (поширена в львівських та київських православних, а пізніше в унійних виданнях) і никонівська редакція 1656 р. (у московських, а згодом і синодальних виданнях). Попри зникнення в слов'янських перекладах канону деяких риторичних та метричних особливостей його грецького оригіналу, він усе ж зберіг усю повноту свого богословського змісту.

Слов'янська Посна тріодь, органічною складовою якої став Великий канон св. Андрея Критського, впродовж століть неодноразово перевидавалася й редагувалася православними та з'єдиненими, а її текст зрівнявся з грецьким оригіналом аж до ХХ ст.

В Українській греко-католицькій церкві на сьогодні все ще немає офіційно potwierдженого повного тексту Великого канону українською мовою, проте з огляду на рішення Патріаршого синоду єпископів УГКЦ 2008 р. про опрацювання Великопосної тріоди, до складу якої входить цей канон, можемо сподіватися, що не-

забаром ця богослужбова книга побачить світ, а в ній – і ця неперевершена покаянна молитва Східної церкви до Бога в часі Великоднього посту.

Як мовив Предстоятель УГКЦ Святослав (Шевчук), «цей Великий покаянний канон Андрея Критського є великою сповіддю людської душі, яка відкриває перед небом і землею, а найглибше перед своїм Спасителем, усі потаємні закутки свого серця й душі з єдиним проханням: “Боже, помилуй мене!”. Власне через звершення Великого канону Східна церква запрошує людину пригадати собі історію гріха, історію прокляття і навернення, історію байдужості та любові, історію плачу та радості, а найважливіше – споглянути історію спасіння людського роду.

1. Великий канон Андрея Критського. Львів: Видавничий відділ “Свічадо”, 2000. 132 с.
2. Великий канон Андрея Критського з поясненнями. Служба у перший і п’ятий тиждень великого посту / пер. з церковнослов. Л. Петрович. Львів: Видавничий відділ “Свічадо”, 2003. 269 с.
3. Великий канон Андрея Критського з поясненнями. Служба у перший і п’ятий тиждень великого посту / пер. з церковнослов. Л. Петрович. Львів: Видавничий відділ “Свічадо”, 2004. 269 с.
4. Великий канон Андрея Критського. Львів: Видавничий відділ “Свічадо”, 2017. 132 с.
5. Великий канон свт. Андрея Критського. URL: <https://azbyka.ru/molitvoslov/velikij-kanon-svt-andreya-kritskogo-s-perevodom-na-russkij-yazyk.html>.
6. Великий покаянний канон Андрея Критського. URL: <http://ktds.org.ua/news/our/velykyi-rokaayanni-kanon-andreya-krytskogo/>.
7. Великопісна тріодь на будні (для приватного вжитку). Рим – Львів, 1994. 95 с.
8. Голубцов А. Из чтений по церковной археологии и литургике. Сергиев Посад, 1918. Ч. 2: Литургия. 286 с.
9. Дебольский Г. Дни богослужения православной церкви: в 2-х т. Москва, 1996. Т. 2. 334 с.
10. Дудченко А. Великий покаянний канон св. Андрія Критського. URL: https://risu.org.ua/ua/index/spiritual_culture/lithurgy/great_lent/pokajalnyj_kanon/47014/.
11. Інструкція про впорядкування книговидавання в УГКЦ (2012). URL: <https://dl.dropbox.com/u/69697715/2012-instrukcija-bookprint-BV.pdf> –.
12. Інструкція щодо подання і затвердження літургійних текстів, їх перевидань і перекладів. *Матеріали Синоду єпископів УГКЦ. Київ, 11–18 серпня 2013 року. Спецвипуск Благовісника Верховного Архiepіскопства Києво-Галицького УГКЦ, 2013 року.* Львів, 2013. С. 66–67.
13. Канони партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви. URL: http://ugcc.ua/official/official-documents/kanony/kanoni_partikulyarnogo_prava_ugkts_82426.html.
14. Карабинов И. Постная Трїодь. Исторический обзорь ея плана, состава, редакций и славянскихъ переводовъ. Санктъ-Петербургъ, 1910. 306 с.
15. Катехизм Української Греко-Католицької Церкви “Христос – наша Пасха”. Львів, 2011. 333 с. (1001 п.).
16. Катрій Ю. Пізнай свій обряд. Нью-Йорк; Рим, 1982. 493 с.
17. Керн К. Литургия: Гимнография и эортология. Москва: Крутицкое Патриаршее Подворье, 2002. 76 с.

18. Кодекс канонів Східних Церков. Львів, 1995. 471 с.
19. Ловягин Е. Богослужбные каноны на греческом, славянском и русском языках. Санкт-Петербург: Синод. тип., 1875. 250 с.
20. Милев А. Гръцките жития на Климент Охридски. София, 1966. 181 с.
21. Молитвослов. Часослов – Октоїх – Триодь – Мінея. Рим: Вид-во ОО. Василиан, 1990. 1373 с.
22. Момина А. Вопросы классификации славянской Триоди. URL: <http://odrl.pushkinskijdom.ru/LinkClick.aspx?fileticket=3GjHPUNEr1I%3D&tabid=2283>.
23. Повечер'я і утрєня з великим каноном св. Андрея Критського. Львів, 2014. 224 с.
24. Постанови Патріаршого Синоду Єпископів Української Греко-Католицької Церкви, що відбувся у Львові-Брюховичах, від 2 до 9 вересня 2008 року Божого. URL: <http://ugcc.org.ua/252.0.html>.
25. Рішення і постанови, Схвалені Синодом Єпископів Української Греко-Католицької Церкви, що відбувся у Львові в днях 16–31 травня 1992 р. URL: https://risu.org.ua/ua/index/resourses/church_doc/ugcc_doc/44200/.
26. Скабалланович М. Толковый Типикон. Москва: Издание Сретенского монастыря, 2004. 815 с.
27. Пузик И. Гимнографическое творчество преподобного Андрея Критского. *Богословские труды* 25. Москва, 1984. С. 260–268.
28. Типікь. Львовъ, 1899. 592 с.
29. Трійдїонъ снєсть трїпѣснєцъ. Києво-Печерська Лавра, 1640. 884 с.
30. Трійдїонъ. Снєсть: трїпѣснєцъ. Львовъ, 1717. 436 арк.
31. Трійдїонъ. Снєсть: трїпѣснєцъ. Львовъ, 1753. 436 арк.
32. Трійдїонъ снєсть трїпѣснєцъ. Москва, 1996. 556 арк.
33. Трійдїонъ. Снєсть: трїпѣснєцъ. Почаєвъ, 1744. 546 с.
34. Трійдъ постнал или трїпѣснєцъ еллински трїдїонъ. Львовъ, 1906. 628 с.
35. Трійдъ Постнал. Києвъ, 1627. 802 с.
36. Трійдъ Постнал. Києвъ, 1727. 434 арк.
37. Трійдъ Постнал. Львовъ, 1664. 453 арк.
38. Трійдъ Постнал. Москва, 1650. 704 арк.
39. Трійдъ Постнал. Москва, 1656. 738 арк.
40. Трійдъ Постнал. Москва, 1693. 722 арк.
41. Триодь Постова. Київ, 2002. 695 с.
42. Триодь постная. URL: <http://lib.pravmir.ru/library/readbook/1865>.
43. Утрєня з каноном Андрея Критського у Патріаршому соборі. URL: <http://ktds.org.ua/news/our/utrenya-z-kanonom-andreya-krytskogo-u-patriarshomu-sobori/>.
44. Филарет, архиепископ Черниговский [Гумилевский]. Исторический обзор песнопевцев и песнопений греческой Церкви. Чернигов, 1864. 468 с.
45. Филарет, архиепископ Черниговский [Гумилевский]. Историческое учение об отцах церкви: в 3-х т. / [соч.] Филарета [Гумилевского], архиепископа Черниговского и Нежинского. Санкт-Петербург: И.Л. Тузов, 1882. Т. III. 458 с.
46. Фролов В. Великий Канон – погружение “на глубину” слова. URL: <http://sdsmp.ru/news/n2547/>.

47. Шевчук С. “Великий покаянний канон Андрія Критського - це велика сповідь людської душі!”. URL: http://news.ugcc.ua/video/velikiy_pokayanniy_kanon_andreya_kritskogo__tse_velika_sпов%D1%96d_lyudskoi_dush%D1%96__glava_ugkts_82278.html.

References

1. (2000). Velykyy kanon Andreya Kryts'koho [The great canon of Andrew of Crete], L'viv: Vydavnychyj viddil “Svichado”, 132 (in Ukr.).
2. (2003). Velykyy kanon Andreya Kryts'koho z poasnennyamy. Sluzhba u pershyi i p'yaty tyzhden' velykoho postu [The great canon of Andrew of Crete with explanations. Service in the first and fifth weeks of Lent], per. Z tserkovnoslov. L. Petrovych, L'viv: Vydavnychyj viddil “Svichado”, 269 (in Ukr.).
3. (2004). Velykyy kanon Andreya Kryts'koho z poasnennyamy. Sluzhba u pershyi i p'yaty tyzhden' velykoho postu [The great canon of Andrew of Crete with explanations. Service in the first and fifth weeks of Lent], per. Z tserkovnoslov. L. Petrovych, L'viv: Vydavnychyj viddil “Svichado”, 269 (in Ukr.).
4. (2017). Velykyy kanon Andreya Kryts'koho [The great canon of Andrew of Crete], L'viv: Vydavnychyj viddil “Svichado”, 132 (in Ukr.).
5. Velykyy kanon svt. Andreya Kryts'koho [The great canon of st. Andrew of Crete]. Retrieved from <https://azbyka.ru/molitvoslov/velikij-kanon-svt-andreya-kritskogo-s-perevodom-na-russkij-yazyk.html> (in Ukr.).
6. Velykyy pokayannyi kanon Andreya Kryts'koho [The great penitential canon of Andrew of Crete]. Retrieved from <http://ktds.org.ua/news/our/velykyi-pokayannyi-kanon-andreya-krytskogo/> (in Ukr.).
7. (1994). Velykopisna triod' na budni (dlya pryvatnoho vzhytku) [Lenten trio on weekdays (for private use)], Rym – L'viv, 95 (in Ukr.).
8. Golubtsov, A. (1918). Iz chteniy po tserkovnoy arkeologii i liturgike [From readings on church archeology and liturgy], (2. Liturgika), Sergiyev Posad, 286 (in Rus.).
9. Debol'skiy, G. (1996). Dni bogosluzheniya pravoslavnoy tserkvi [Days of worship of the Orthodox Church]: v 2 t., Moskva, (2), 334 s. (in Rus.).
10. Dudchenko, A. Velykyy pokayannyi kanon sv. Andriya Kryts'koho [The great penitential canon of st. Andrew of Crete]. Retrieved from https://risu.org.ua/ua/index/spiritual_culture/liturgiy/great_lent/pokajalnyj_kanon/47014/ (in Ukr.).
11. (2012). Instruksiya pro vporядkuvannya knyhovydannya v UHKTS [Instruction on streamlining book publishing in the UGCC]. Retrieved from <https://dl.dropbox.com/u/69697715/2012-instrukcija-bookprint-BV.pdf> – (in Ukr.).
12. (2013). Instruksiya shchodo podannya i zatverdzhennya liturhiynykh tekstiv, yikh perevydan' i prekladiv [Instructions for the submission and approval of liturgical texts, their reprints and translations], *Materialy Synodu yepyskopiv UHKTS. Kyiv, 11–18 serpnia 2013 roku. Spetsvypusk Blahovisnyka Verkhovnoho Arkhyepyskopstva Kyievo-Halyts'koho UHKTS, 2013 roku*, L'viv, 66-67 (in Ukr.).
13. Kanony partykulyarnoho prava Ukrayins'koyi Hreko-Katolyts'koyi Tserkvy [Canons of particular law of the Ukrainian Greek Catholic Church]. Retrieved from http://ugcc.ua/official/official-documents/kanony/kanoni_partikulyarnogo_prava_ugkts_82426.html (in Ukr.).
14. Karabinov, I. (1910). Postnaya Triod'. Istoricheskiy obzor “yeya plana, sostava, redaktsiy i slavyanskikh perevodov” [Lent Triodion. Historical overview of its plan, composition, editions and Slavic translations], Sankt-Peterburg', 306 (in Rus.).

15. (2011). Katekhyzm Ukrayins'koyi Hreko-Katolyts'koyi Tserkvy “Khrystos – nasha Paskha” [Catechism of the Ukrainian Greek Catholic Church “Christ is our Easter”], L'viv, 333 (1001 p.) (in Ukr.).
16. Katriy, YU. (1982). Piznay sviy obryad [Know your rite], N'yu-York; Rym, 493 (in Ukr.).
17. Kern, K. (2002). Liturgika: Gimnografiya i eortologiya [Liturgy: Hymnography and eorthology], Moskva: Krutitskoye Patriarsheye Podvor'ye, 76 (in Rus.).
18. (1995). Kodeks kanoniv Skhidnykh Tserkov [Code of Canons of the Eastern Churches], L'viv, 471 (in Ukr.).
19. Lovyagin, Ye. (1875). Bogosluzhebnyye kanony na grecheskom, slavyanskom i ruskom yazykakh [Liturgical canons in Greek, Slavic and Russian], Sankt-Peterburh: Sinod. tip., 250 (in Rus.).
20. Milev, A. (1966). Grūtskite zhitiya na Kliment Okhridski [Gratskite Lives of Kliment Ohridski], Sofiya, 181 (in Bol.).
21. (1990). Molytvoslov. Chasoslov – Oktoyikh – Triod' – Mineya [Prayer book. The book of hours – Octoechos – Triodion – Menaion], Rym: Vyd-vo OO. Vasylian, 1373 (in Ukr.).
22. Momina, A. Voprosy klassifikatsii slavyanskoy Triodi [Questions of classification of the Slavic Triodion]. Retrieved from <http://odrl.pushkinskijdom.ru/LinkClick.aspx?fileticket=3GjHPUNEp1I%3D&tabid=2283> (in Rus.).
23. (2014). Povecher'ya i utrenya z velykym kanonom sv. Andrey a Kryts'koho [Vespers and matins with the great canon of St. Andrew of Crete], L'viv, 224 (in Ukr.).
24. Postanovy Patriarshoho Synodu Yepyskopiv Ukrayins'koyi Hreko-Katolyts'koyi Tserkvy, shcho vidbuvsya u L'vovi-Bryukhovychakh, vid 2 do 9 veresnya 2008 roku Bozhoho [Resolutions of the Patriarchal Synod of Bishops of the Ukrainian Greek Catholic Church, held in Lviv-Bryukhovychi, from September 2 to 9, 2008]. Retrieved from <http://ugcc.org.ua/252.0.html> (in Ukr.).
25. Rishennya i postanovy, Skhvaleni Synodom Yepyskopiv Ukrayins'koyi Hreko-Katolyts'koyi Tserkvy, shcho vidbuvsya u L'vovi v dnyakh 16-31 travnya 1992 r. B. [Decisions and resolutions approved by the Synod of Bishops of the Ukrainian Greek Catholic Church held in Lviv on May 16-31, 1992. B.]. Retrieved from https://risu.org.ua/ua/index/resourses/church_doc/ugcc_doc/44200/ (in Ukr.).
26. Skaballanovich, M. (2004). Tolkovyy Tipikon [Explanatory Typicon], Moskva: Izdaniye Sretenskogo monastyrja, 815 (in Rus.).
27. Puzik, И. (1984). Gimnograficheskoye tvorchestvo prepodobnogo Andrey a Kryts'kogo [Hymnographic works of St. Andrew of Kritsky], *Bogoslovskije trudy*, (25), 260-268 (in Rus.).
28. (1899). Typik' [Type], L'vov', 592 (in Ukr.).
29. (1640). Triodion' syest' tripyesnyecz' [Triodion ie three-song], Kyevo-Pechers'ka Lavra, 884 (in Ukr.).
30. (1717). Triodion'. Syest': Tripyesnyecz' [Triodion ie three-song], L'vov', 436 (in Ukr.).
31. (1753). Triodion'. Syest': Tripyesnyecz' [Triodion ie three-song], L'vov', 436 (in Ukr.).
32. (1996). Triodion' syest' tripyesnyecz' [Triodion ie three-song], Moskva, 556 (in Ukr.).
33. (1744). Triodion'. Syest': tripyesnyecz' [Triodion ie three-song], Pochayev', 546 (in Ukr.).
34. (1906). Triod' postnaya ili tripyesnyecz' ellynsyky triodion' [Lenten Triodion or Hellenic three-song], L'vov', 628 (in Ukr.).
35. (1627). Triod' Postnaya [Lenten Triodion], Kye v', 802 (in Ukr.).

36. (1727). Triod' Postnaya [Lenten Triodion], Kyev', 434 (in Ukr.).
37. (1664). Triod' Postnaya [Lenten Triodion], L'vov', 453 (in Ukr.).
38. (1650). Triod' Postnaya [Lenten Triodion], Moskva, 704 (in Ukr.).
39. (1656). Triod' Postnaya [Lenten Triodion], Moskva, 738 (in Ukr.).
40. (1693). Triod' Postnaya [Lenten Triodion], Moskva, 722 (in Ukr.).
41. (2002). Triod' Postova [Lenten Triodion], Kyiv, 695 (in Ukr.).
42. Triod' postnaya [Lenten Triodion]. Retrieved from <http://lib.pravmir.ru/library/readbook/1865> (in Ukr.).
43. Utrenya z kanonom Andrey a Kryts's'koho u Patriarshomu sobori [Matins with the canon of Andrew of Crete in the Patriarchal Cathedral]. Retrieved from <http://ktds.org.ua/news/our/utrenya-z-kanonom-andreya-krytskogo-u-patriarshomu-sobori/> (in Ukr.).
44. Filaret, arkhiepiskop Chernigovskiy [Gumilevskiy] (1864). Istoricheskiy obzor pesnopenstv i pesnopeniy grecheskoy Tserkvi [Filaret, Archbishop of Chernihiv [Gumilevsky]. Historical review of singers and chants of the Greek Church], Chernigov, 468 (in Rus.).
45. (1882). Filaret, arkhiepiskop Chernigovskiy [Gumilevskiy]. Istoricheskoye ucheniye ob ottsakh tserkvi: v 3-kh t. [Historical doctrine of the Church Fathers. In 3 vol.], [Soch.] Filareta, arkhiepiskopa Chernigovskogo i Nezhinskogo. Izd. 2-ye, ispr. i dop. Sankt-Peterburh: I.L. Tuzov, (3), 458 (in Rus.).
46. Frolov, V. Velikiy Kanon – pogruzeniye “na glubinu” slova [The Great Canon – Immersion “to the Depth” of the Word]. Retrieved from <http://sdsmp.ru/news/n2547/> (in Rus.).
47. Shevchuk, S. “Velykyy pokayanny kanon Andrey a Kryts'koho – tse velyka spovid' lyuds'koyi dushi!” [“The great penitential canon of Andrew of Crete is a great confession of the human soul!”]. Retrieved from http://news.ugcc.ua/video/velikiy_pokayanny_kanon_andreya_krytskogo__tse_velika_spov%D1%96d_lyudskoi_dush%D1%96__glava_ugkts_82278.html (in Ukr.).